

Procesplan agendering demografische ontwikkelingen

Inhoud

1. Inleiding
 2. Doel
 3. Aanleiding
 4. Verschuivend perspectief binnen de provincie
 5. In vogelvlucht: demografische veranderingen per regio
 6. Aanpak procesplan
Bijlagen: hand-outs per regio Noord-Holland Noord
-

1. Inleiding

Demografische ontwikkelingen zijn van belang voor veel beleidsterreinen, van woningbouw, ruimtelijke ontwikkeling, economie tot arbeidsmarkt, onderwijs en zorg. Aandacht daarvoor is op dit moment relevant, omdat we een aantal trendbreuken waarnemen, die een forse transitie in het beleid noodzakelijk maken. De ontwikkelingen doen zich voor op provinciale, lokale en regionale schaal. Een aantal ontwikkelingen, zoals de daling van het aantal leerlingen, de veranderingen op de arbeidsmarkt of de toename van de vraag naar zorg liggen buiten de provinciale kerntaken, maar door de regionale schaal en uitstraling op economische vitaliteit en de leefbaarheid bestaan wel raakvlakken met het provinciaal beleid en de provinciale kerntaken¹.

2. Doel

Belangrijk doel van dit procesplan is om onze visie op de rol van de provincie op het gebied van demografische ontwikkelingen te duiden en daarmee te verhelderen. Het inhoudelijke doel is om de demografische veranderingen vroegtijdig te laten landen in beleidsvoornemens. Voor wat betreft het provinciale beleid willen we zo inspelen op de doorwerking van de verwachte demografische veranderingen op de diverse beleidsterreinen, zoals ruimtelijke ordening, wonen, verkeer en vervoer en regionale economie. Voor de activiteiten die buiten onze directe provinciale belangen liggen, willen we de bewustwording en de doorwerking in het beleid van regionale partners stimuleren. Dat willen we onder meer doen door de landelijke en provinciale ontwikkelingen te vertalen naar wat dat voor de regio's kan betekenen en daar met de verschillende betrokkenen en externe deskundigen over in gesprek te gaan.

2.1 Doorvertaling naar de regio

Uit onze Verkenning demografische ontwikkeling in Noord-Holland (mei 2014) blijkt dat er in toenemende mate sterke regionale verschillen waarneembaar zijn. Binnen Noord-Holland zijn tussen de regio's Noord- Holland Zuid en Noord-Holland Noord grote verschillen te zien in de demografische ontwikkeling. Vergrijzing is voor alle regio's in Noord-Holland een dominante ontwikkeling. In het noorden van de provincie zal de totale bevolking nog licht stijgen, maar dat is vooral een oudere bevolking. De beroepsbevolking zal sterk dalen en het aantal jongeren daalt licht. In het zuiden van de provincie zal de bevolking in de komende 30 jaar nog sterk toenemen, met ongeveer 300.000 mensen. Ook hier valt een sterke mate van vergrijzing te zien. Tegelijk blijft de beroepsbevolking licht groeien, vooral door de nog aanwezige toename van het aantal

¹ Ruimtelijke ordening, wonen, natuur- en milieubeleid, water, verkeer, regionaal economisch beleid en cultureel erfgoed (Kaderbrief Provincie Noord-Holland 2015)

jongeren. Binnen Noord-Holland zijn dus grote verschillen in de demografische ontwikkeling. Daarbij is sprake van een concentratie van de bevolkingsgroei in de stedelijke gebieden in het zuiden van de provincie, en een tendens naar bevolkingsdaling in het noorden van de provincie.

De demografische trendbreuken signaleerden we al in de eerder genoemde Verkenning, maar er zijn nog tal van stappen te maken, voor deze in nieuwe beleidsvoornemens landen. Om die reden wil de provincie in gesprek met betrokken gemeenten en maatschappelijke organisaties, zowel in Noord-Holland Zuid, als in Noord-Holland Noord. Voor deze eerste fase in het procesplan ligt de focus op Noord-Holland Noord. Niet omdat de veranderingen in aantallen daar het grootst zouden zijn, maar juist omdat daar de veranderingen vragen om andersoortige beleidsoplossingen, dan die tot op heden van toepassing waren.

Demografische ontwikkelingen, zoals de stijging of daling van aantallen geboorten of migratiecijfers zijn autonome ontwikkelingen en niet of nauwelijks te sturen of te beïnvloeden met de reguliere beleidsinstrumenten. In het verleden zijn wel voorbeelden te noemen, waar de demografische ontwikkelingen sterk beïnvloed zijn door woningbouw en ruimtelijke ordening. Bijvoorbeeld het groeikernenbeleid uit de jaren zeventig en de beleidskeuze van de Rijks en provinciale overheid om met gebundelde deconcentratie de stroom uit de stad, van vooral jonge gezinnen, te huisvesten in groeikernen als Alkmaar, Hoorn en Purmerend. Die omstandigheden zijn nu echter sterk veranderd.

Op ontwikkelingen in geboorte en sterfte kunnen en willen we geen invloed uitoefenen, op migratie zijn de mogelijkheden nu zeer beperkt. De woonvoorkeuren zijn in de afgelopen jaren steeds meer gericht op stedelijk wonen. De provinciale beleidskeuze voor binnenstedelijk bouwen, zoals vastgelegd in de Structuurvisie sluit hierbij aan, daarmee wordt niet van bovenaf gestuurd, maar van onderop. De behoefte aan binnenstedelijk wonen wordt bevestigd in ons onderzoek vraaggestuurd bouwen (2012). Het tijdig signaleren en meenemen van de demografische ontwikkelingen en veranderingen kan helpen bij het vinden van de meest wenselijke oplossingen voor maatschappelijke ontwikkelingen.

3. Aanleiding

In het Uitvoeringsprogramma Structuurvisie (september 2014) staat dat we komen tot een Visie op demografische veranderingen. De relatie met de Structuurvisie is primair gelegen in het provinciaal belang duurzaam ruimtegebruik:

- Voldoende en op de behoefte aansluitende huisvesting;
- Voldoende en gedifferentieerde ruimte voor economische activiteiten;
- Voldoende en gedifferentieerde ruimte voor recreatieve en toeristische voorzieningen.

Onze visie op de geconstateerde demografische veranderingen is dat we ons als provincie vooral moeten oriënteren op het signaleren, het aanpassen van beleidsdoelstellingen voor zover nodig (anticiperen), en het stimuleren dat anderen (gemeenten, bedrijven, maatschappelijke organisaties) ook goed anticiperen op die ontwikkelingen. En dat vraagt om een praktisch procesplan. Zoals ook in het IPO Kompas 2020 wordt gesteld: *“Provincies en de andere overheden werken in een snel veranderende maatschappelijke omgeving die zich ontwikkelt naar een netwerksamenleving.(...) De dynamiek van de netwerksamenleving vraagt om een interactieve en participatieve rol van de provincies waarbij maatschappelijke opgaven leidend zijn.”*

In de afgelopen periode is een verkenning uitgevoerd naar demografische ontwikkelingen in Noord-Holland. Op basis van deze verkenning is in mei dit jaar een symposium georganiseerd, met als doel informatie te geven over de huidige trendbreuken, aan te geven wat de mogelijke gevolgen zijn op verschillende beleidsterreinen, en te laten zien dat verschillende maatschappelijke partijen al actief zijn in het anticiperen op de toekomstige ontwikkelingen.

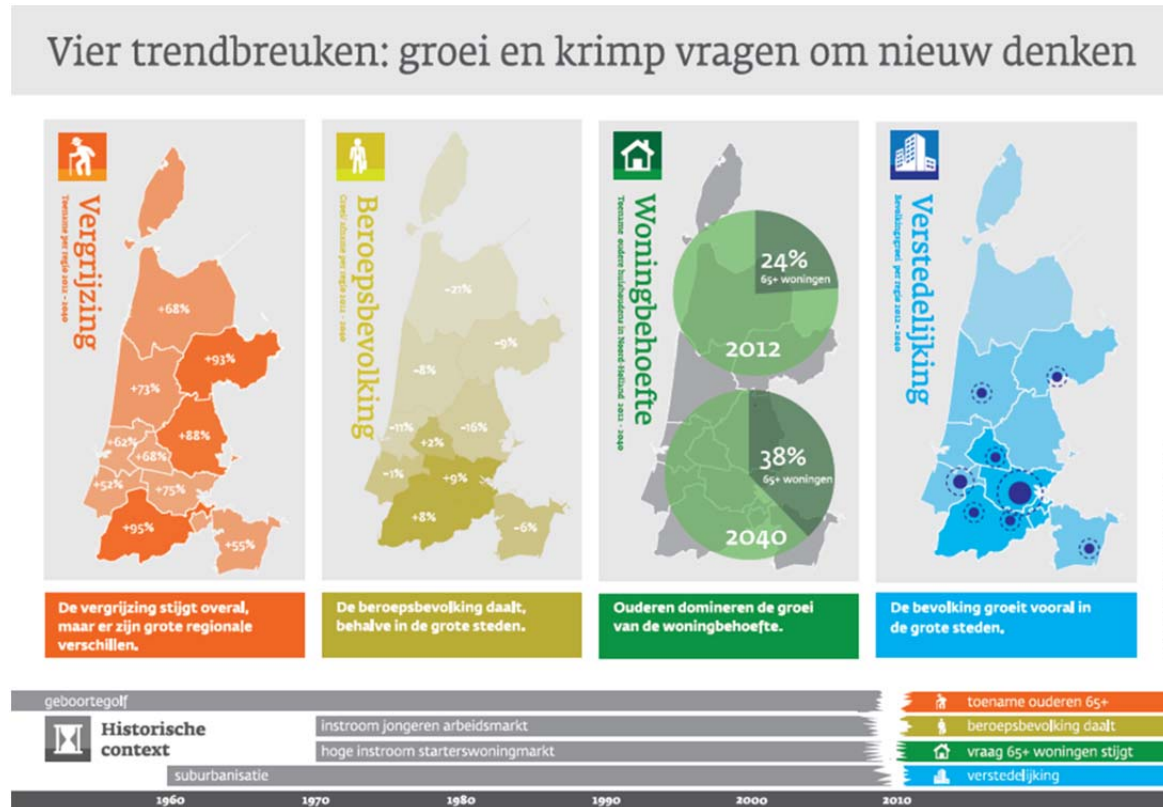
Nu is de tijd daar om over te gaan op agendering en facilitering. Waarbij we nader verkennen hoe de provincie haar beleid nog meer kan afstemmen op de demografische ontwikkeling, andere partijen (gemeenten en maatschappelijke partijen) ondersteunen kan en het gesprek daarover te voeren.

Juist omdat de ontwikkelingen niet alleen lokaal, maar ook bovenregionaal spelen, heeft de provincie er belang bij om de agendering verder te optimaliseren. "De provincie als dé regionale overheid signaleert en agendeert, ook als de provincie geen formele positie heeft. Agenderen van opgaven betekent overigens niet automatisch dat de provincie zelf het voortouw neemt bij de aanpak. Vaak wordt de uitvoering door andere partijen ter hand genomen. De provincie inspireert en formuleert een regionale visie op de opgaven. Waar het kan en gewenst is ondersteunt de provincie andere partijen en vervult zo nodig ook de rol van opdrachtgever. Deze opstelling brengt gemeenten en andere partijen in positie om krachtig bij te dragen aan regionale ontwikkeling."(Kompas 2020, IPO)

Met dit procesplan willen we daar op praktische wijze invulling aan geven. Het agenderen van demografische ontwikkelingen is geen project waarbij op voorhand begin- en eindpunt helder zijn, het agenderen en het waar mogelijk faciliteren is een proces dat we samen met betrokken overheden, organisaties en inwoners willen oppakken en zich richt op het tijdig laten landen van de demografische veranderingen in beleidsvoornemens. Dat is heel breed en kan dus ook alleen maar in samenspraak met betrokken partijen gaan werken. We sluiten daarbij zoveel mogelijk aan op bestaande overlegstructuren en samenwerkingsverbanden.

4. Verschuivend perspectief

Inhoudelijke aanleiding voor de agendering van de demografische ontwikkelingen zijn de vier trendbreuken (zie afbeelding hieronder) die wij signaleren en die om gepaste maatregelen vragen en tot andersoortige beleidsvoornemens zullen moeten leiden.



Te zien is dus dat de verschillen tussen regio's steeds groter worden, vooral bij beroepsbevolking en verstedelijking. Deze demografische trendbreuken hebben gevolgen voor veel provinciale beleidsterreinen. Door de sterke verstedelijking van de afgelopen 10 jaar zal in het zuiden van de provincie de groei van de bevolking hoog blijven en zal in het noorden van de provincie de groei van de bevolking steeds verder afnemen en mogelijk leiden tot bevolkingsdaling. De groei van de woningbehoefte zal in de komende decennia vooral bepaald worden door de groei van het aantal ouderen. De groei van het aantal oudere huishoudens overtreft de groei van het totaal aantal huishoudens. In 2012 was 24% van de huishoudens ouder dan 65 jaar, in 2040 is dat 38%. Door een sterke verstedelijking (re-urbanisatie) zullen de verschillen tussen regio's steeds groter worden.

Een impressie welke verwachte gevolgen deze trendbreuken hebben voor de verschillende beleidsterreinen:

Ruimtelijke ordening

- Een sterke verstedelijking in Noord-Holland Zuid (re-urbanisatie).
- Het ontstaan van nieuwe (binnenstedelijke) ontwikkelruimte door vrijkomend vastgoed.
- In vergelijking met afgelopen decennia minder uitbreiding van het stedelijk gebied door voorkeur voor centrum-stedelijk en centrum dorpswonen.

Economie

- Een daling van de beroepsbevolking in Noord-Holland Noord. Een lichte groei van de beroepsbevolking in Noord-Holland Zuid.

- Een afnemende vraag naar nieuwe kantoorlocaties, bedrijventerreinen en detailhandel.
- Het behouden en versterken van regionaal sterke clusters van bedrijven staat voorop, niet langer de groei van werkgelegenheid.

Recreatie en toerisme

- Een stijging van 30% van de recreatie in het buitengebied, door bevolkingsgroei, vergrijzing en toename van de vrije tijd. De verschillen tussen regio's zijn echter groot.
- Hierdoor en door sociaal-culturele ontwikkelingen neemt het aantal en de diversiteit aan vrijetijdsactiviteiten sterk toe.
- Ook het aantal toeristen dat Noord-Holland bezoekt zal blijven stijgen.
- De kwaliteit van de voorzieningen op gebied van recreatie en toerisme wordt steeds belangrijker ten opzichte van de kwantiteit aan voorzieningen. Zo zien we toenemende recreatie in cultuurlandschappen en stagnatie in het bezoek aan de meer traditionele recreatiegebieden.

Arbeidsmarkt en onderwijs

- In een aantal regio's afnemende leerlingaantallen voor basis en voortgezet onderwijs.
- Door de demografische ontwikkeling ontstaat krapte op de arbeidsmarkt, kwantitatief en kwalitatief.

Wonen

- Minder doorstroming en een afnemende mobiliteit op de woningmarkt.
- Afnemende vraag voor wonen in het landelijk gebied.
- Het op termijn vrijkomen van veel eengezinskoopwoningen door vergrijzing.
- Een toenemende zorgvraag die vooral wordt opgevangen in de eigen woning.
- Daarmee samenhangend: een toenemende vraag naar toegankelijke, zorggeschikte woningen, met voldoende voorzieningen (winkels, OV, zorg) in de nabijheid.

Mobiliteit² (landelijke ontwikkelingen)

- Omdat ouderen minder kilometers per dag reizen, neemt de groei van de (auto)mobiliteit af.
- Ouderen gebruiken de auto niet meer zozeer voor woon-werkverkeer, maar voor (onregelmatiger) vrijetijdsverkeer. Hierdoor ontstaat een gelijkmatiger spreiding van het (auto)verkeer over de dag en daarmee minder congestie.
- Door vergrijzing een verwachte toename van het aantal verkeersslachtoffers.
- Ouderen fietsen meer en steeds vaker op een E-bike
- De effecten van de demografische ontwikkeling op verkeer en vervoer zijn per regio verschillend, en vergen nader onderzoek en afstemming.

Zorg:

- Door vergrijzing een toenemende zorgvraag.
- Minder vraag naar intramurale zorg (verzorgingshuizen en kleinschalig beschermd wonen).
- Daarmee samenhangend: een toename van leegstaande zorginstellingen.
- In gebieden met een krimpende beroepsbevolking wordt het moeilijk om arbeidskrachten te vinden die de behoeften van ouderen aan zorg en andere voorzieningen kunnen vervullen.
- Toenemende behoefte aan ICT-oplossingen (domotica)

Sport:

- In gebieden met een dalende bevolking minder vraag naar voetbalvelden, tennisbanen en sporthallen.

² <http://www.pbl.nl/publicaties/vergrijzing-en-mobiliteit>

- Door vergrijzing verschuiving in uitoefening type sporten.

Water

- Landelijk neemt het aantal inwoners in gebieden met een overstromingsrisico toe. In 2040 wonen 5% meer Nederlanders in een gebied met een groot overstromingsrisico dan nu. Opvallend is dat in Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland juist wordt gebouwd in de risicogebieden³.

Cultuur

- Een concentratie van culturele voorzieningen in stedelijke gebieden.
- Veranderingen in cultuuriëntatie (beoefening en bezoek).
- Vrijkomende religieuze bebouwing door minder kerkbezoek (is in feite al langer gaande als gevolg van ontkerkelijking).
- Door vergrijzing in eerste instantie een verwachte toename van vrijwilligers en dus ook een groter beroep op professionele begeleiding en facilitering van die vrijwilligers.
- Toename leegstand van cultuurhistorisch waardevolle objecten (bijvoorbeeld stolpen) c.q. gebieden.
- Verdere vergroting tegenstelling tussen cultuurrijke steden en cultuurarme platteland.

De geschetste veranderingen gaan natuurlijk ook gepaard met andere niet-demografische ontwikkelingen, die van (grote) invloed kunnen zijn op de verwachte veranderingen. Voorbeelden hiervan zijn het nieuwe werken dat zorgt voor minder vraag naar kantoorlocaties of het veranderde mobiliteitsgedrag bij jongeren.

Bestaande initiatieven

Demografische veranderingen zijn niet alleen voor lokale overheden, woningcorporaties, bedrijven en zorginstellingen van belang, ze treffen vooral ook de inwoners, het verenigingsleven, scholen, kleine middenstanders. Gesteld kan worden dat de wijze waarop de demografische veranderingen van invloed zijn op de leefbaarheid ook samenhangt met de wijze waarop de sociale structuren zijn georganiseerd.

Sommige bedrijven, organisaties en mensen zijn zich daar zeer wel van bewust en zijn actief en anticiperend met lokale initiatieven bezig. De Vereniging van kleine kernen Noord-Holland of het Platform Dorpshuizen Noord-Holland zijn bijvoorbeeld organisaties die zich onder meer bezig houden met het verstevigen van de positie van dorpsorganisaties en dorps huizen om een bijdrage te leveren aan het vitale platteland. Een voorbeeld van een eigen initiatief van inwoners zelf is Nieuw Bouwlust waar op duurzame wijze een bestaand erf wordt omgebouwd tot een kleinschalige vitale leefgemeenschap. Of op grotere schaal is er het initiatief 'Thuis' Transitie-agenda⁴ voor langdurige zorg Noord-Holland. Een initiatief van Zorgstichting Omring met medewerking van de stichting Meneer de Leeuw rondom de vraag: *Hoe word je beter oud in Noord-Holland?* Een ander voorbeeld is de stichting Seed Valley, het bedrijvencollege dat zich onder meer inzet op de instroom van vakbekwame arbeidskrachten. Of Holland Health, het kennis- en innovatieplatform op het gebied van zorg, voeding en sport binnen de regio Noord-Holland Noord. Dit platform zorgt voor een goede aansluiting van de zorg op de behoefte van de burger en levert een bijdrage aan de economische bedrijvigheid in de regio.

³ <http://www.pbl.nl/infographic/veilig-wonen-met-water>

⁴ www.thuislab.nu

5. In vogelvlucht: Demografische veranderingen Noord-Holland Noord per regio

Hoewel een demografische ontwikkeling, zoals de toenemende vergrijzing, in heel Noord-Holland van toepassing is, zijn er per regio wel verschillende ontwikkelingen te constateren. Zoals eerder aangegeven, ligt de focus voor deze eerste fase op Noord-Holland Noord⁵. Hieronder worden per regio binnen Noord-Holland Noord kort de belangrijkste verwachte demografische veranderingen geschetst met de daaruit voortvloeiende verwachte effecten op de diverse beleidsterreinen. Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de bijlage, waarin de hand-out per regio is opgenomen. Deze zijn straks in opgemaakte vorm (digitaal) beschikbaar voor alle regio's binnen Noord-Holland.

5.1 Kop van Noord-Holland

De belangrijkste demografische ontwikkeling in de regio is niet de daling van de bevolking, maar de veranderingen in de samenstelling van de bevolking. Daarbij valt op dit moment vooral de daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs en de daling van de beroepsbevolking op.

Enkele verwachte effecten van de demografische ontwikkelingen op een aantal beleidsterreinen:

- De ontgroening leidt in de komende jaren tot een sterke afname van het aantal leerlingen in het basisonderwijs. Dit is een urgent probleem, en leidt mogelijk tot sluiting van een aantal 'laatste scholen' in kleine kernen, en tast daarmee de leefbaarheid aan. Op termijn heeft dit ook effect op de groei, in dit geval daling, van de beroepsbevolking.
- De ontgroening en vergrijzing hebben effecten op het voorzieningenniveau op veel terreinen, van detailhandel tot sport. Er is nog geen sprake van een sterke daling van de bevolking, maar wel van een verschuiving in de vraag.
- De vraag naar uitbreiding van de woonvoorraad neemt langzaam af. Opvallend is de daling van het aantal huishoudens in de afgelopen 2 jaar. Dit beschouwen we voorlopig als een incident. Er is wel een sterke groei van het aantal oudere huishoudens, met de specifieke wensen die ze aan hun woning en woonomgeving stellen.
- De woningbouw, en in het algemeen de ruimtelijke ordening, zal meer gericht moeten zijn op de verbetering van de kwaliteit, dan op de uitbreiding van de voorraad. Nieuwbouwplannen zullen mogelijk gekoppeld moeten worden aan de effecten die ze hebben op de bestaande voorraad. Belangrijk daarbij is het voorkomen van waardedaling.
- Het aanbod van zorg zal aandacht vergen in een sterk vergrijzende regio in combinatie met ontwikkelingen in de zorg zelf (decentralisatie, extramuralisering, langer zelfstandig blijven wonen).

5.2 Westfriesland

Er zijn aanzienlijke verschuivingen in de samenstelling van de bevolking. In de afgelopen jaren zien we een sterke daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs, een daling van de potentiële beroepsbevolking en een sterke toename van het aantal ouderen. De sterke stijging (ouderen) en de daling van de potentiële beroepsbevolking zal nog geruime tijd aanhouden.

Effecten van de demografische ontwikkelingen op een aantal beleidsterreinen:

- Door ontgroening waarschijnlijke sluiting van aantal scholen, met mogelijke aantasting leefbaarheid kleine kernen. Een voorliggend beleidsvraagstuk is dan: hoe kan gezien deze ontwikkelingen toch goed kwalitatief onderwijs worden geboden?
- Ontgroening en vergrijzing van de regio zal vooral in kleinere kernen gevolgen hebben voor het voorzieningenniveau. De vraag naar een aantal voorzieningen zal afnemen of door vergrijzing in ieder geval van karakter veranderen. Daarbij gaat het o.a. om

⁵ Voor Noord-Holland Zuid zullen in later stadium ook hand-outs beschikbaar zijn. Overigens staat er al de nodige informatie per regio in de *Verkenning demografische ontwikkeling in Noord-Holland*.

detailhandelsvoorzieningen, zorgvoorzieningen, onderwijs, sociaal culturele voorzieningen en sport. Een beleidsvraagstuk is dan: Hoe blijft de leefbaarheid behouden en het voorzieningen niveau dan toch bijvoorbeeld geclusterd? (Zie bijvoorbeeld ook de voorgestelde Arrangementen uit het onderzoek Kansen voor Kernen in de Kop (PARK, mei 2014).

- Afname vraag naar meer woningen in combinatie met het feit dat het aantal gezinnen met kinderen niet meer groeit, betekent niet automatisch dat de nieuwbouw zou moeten afnemen, maar wel dat die meer gepaard zou moeten gaan met een beeld over de verbetering van de gewenste woonkwaliteit in de bestaande voorraad.
- Door de daling van de (potentiele) beroepsbevolking is werkgelegenheidsgroei niet meer vanzelfsprekend. Dat noodzaakt tot een herbezinning op de economische vitaliteit van de regio. Het zorgt er ook voor dat er minder ruimte voor bedrijven dan voorheen nodig is.
- De niet meer groeiende of afnemende beroepsbevolking, en de waarschijnlijke groei van de vraag naar arbeid in de zorg, leiden mogelijk tot een krappe arbeidsmarkt. Bij toenemende schaarste is het noodzakelijk om de beschikbare arbeidskrachten zo goed mogelijk te benutten. Scholing, en afstemming van scholing op de regionale arbeidsmarkt zijn dan van belang.
- De afnemende ruimtevrage voor nieuwbouwlocaties voor woningen en bedrijven, en het toenemend belang van de kwaliteit van de bestaande kernen vergen aanpassingen aan het ruimtelijke ordeningskader.
- De sterke vergrijzing zal, vooral als het aantal mensen boven de 75 jaar sterk gaat groeien, tot een herbezinning op het aanbod van zorg in de regio moeten leiden. Met de huidige reorganisatie van de zorg en de extramuralisering leidt dit tot een extra opgave.

5.3 Regio Alkmaar

Met een steeds groeiende bevolking zien we ook hier verschuivingen in de samenstelling van de bevolking. Ook in de regio Alkmaar zien we de sterke daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs, de daling van de potentiële beroepsbevolking en de sterke vergrijzing. De ontgroening heeft ook hier een tijdelijk karakter, maar de problematiek van de daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs is wel urgent (uitgaande van een gemiddelde klassengrootte betreft dit in 2013 ongeveer 20 klassen). Op dit moment groeit de actieve beroepsbevolking nog door de stijging van de arbeidsparticipatie, maar in 2040 is de omvang mogelijk iets lager dan de huidige omvang.

Effecten van de demografische ontwikkelingen op verschillende beleidsterreinen

- Er is nog steeds een aanzienlijke relatie tussen de regio Alkmaar en de regio Amsterdam. Deze relatie is wel veel minder dan 40 jaar geleden. In de ruimtelijke en economische ontwikkeling van de regio Alkmaar zou de relatie met de regio Amsterdam een belangrijke meerwaarde kunnen vormen.
- De sterke daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs leidt tot mogelijke sluiting van een aantal scholen. Daarbij zal moeten worden bekeken of dit lokaal niet leidt tot de sluiting van de laatste basisschool in een kleine kern.
- De vraag naar woningen neemt geleidelijk af, en binnen de verschillende segmenten woningvragers zien we een sterke verschuiving naar de oudere huishoudens. Dit heeft effect op veranderingen in locatie en aard van de woningen, en de rol van de doorstroming in het nieuwbouw- of woningmarktbeleid. Het effect van nieuwbouw op de bestaande woningvoorraad wordt belangrijker.
- De potentiële beroepsbevolking daalt, en zal leiden tot een bijna stabiele omvang van de beroepsbevolking. Dat betekent dat werkgelegenheidsgroei niet vanzelfsprekend is. Dat is een belangrijke component voor de economische ontwikkeling van de regio.
- De sterke vergrijzing zal, vooral als het aantal mensen boven de 75 jaar sterk gaat groeien, tot een herbezinning op het aanbod van zorg in de regio moeten leiden. Met de huidige reorganisatie van de zorg en de extramuralisering leidt dit tot een extra opgave.

6. Aanpak procesplan

Allereerst willen we hier stilstaan bij de rol van de provincie in het agenderen van demografische ontwikkelingen, vervolgens benoemen we hoe we de agendering in de verschillende regio's willen optimaliseren en tenslotte staan we stil bij de wijze waarop de provincie faciliterend kan handelen.

6.1 Rol van de provincie

Demografische ontwikkelingen raken provinciale belangen, en om die reden monitoren we die door te kijken naar feitelijke ontwikkelingen en kijken we met prognoses vooruit naar de toekomstige ontwikkelingen.

De rol van de provincie is het *signaleren* van demografische ontwikkelingen, het actief *informeren* hierover en waar nodig het *inspireren en agenderen* van belangrijke veranderingen, de provincie kan in sommige gevallen *toetsen*, dan wel *evalueren* of er afdoende rekening gehouden wordt et de demografische ontwikkelingen in beleid of planontwikkeling en tenslotte kan de provincie een nog nader te verkennen bijdrage leveren aan het *faciliteren* van het vertalen van de ontwikkelingen naar nieuw beleid(instrumenten).

Signaleren

Omdat demografische veranderingen en trendbreuken, onze provinciale belangen raken, monitoren we die door te kijken naar feitelijke ontwikkelingen en kijken we met prognoses vooruit naar de toekomstige ontwikkelingen. Zodat we daar tijdig op kunnen anticiperen. Op dit moment zijn deze taken binnen de provincie adequaat en structureel belegd en is de inhoud actueel en op orde. Aldus kan in de beleidsontwikkeling vroegtijdig rekening gehouden worden met veranderende omstandigheden, door bijvoorbeeld te werken met verschillende toekomstscenario's⁶.

Informeren

We dragen deze kennis en inzichten actief uit naar de regio. Zo is tijdens het drukbezochte symposium Demografische ontwikkelingen op 28 mei 2014 de 'Verkenning Demografische ontwikkelingen' gepresenteerd aan lokale overheden, maatschappelijke organisaties en andere stakeholders. Inmiddels is een nieuwe provinciale prognose in ontwikkeling.

Op dit moment worden er op verzoek zowel intern als extern presentaties gegeven om de laatste ontwikkelingen in beeld te brengen. Zo komen er met enige regelmaat ambtelijke, dan wel bestuurlijke verzoeken om ontwikkelingen toe te lichten. Recent is dat nog gedaan in Westfriesland. In de regio Alkmaar zijn de demografische ontwikkelingen voor de regio op bestuurlijk niveau toegelicht en hebben die ontwikkelingen een plaats gekregen in het regiobeeld 2025. In de Kop van Noord-Holland werken de gemeenten aan een programma waarin expliciet rekening gehouden wordt met de demografische ontwikkelingen. Zo is voor de Structuurvisie Noord-Holland 2040 demografie een belangrijke bouwsteen geweest. Demografische ontwikkelingen hebben ook een rol gespeeld in de herijking ruimtebehoefte bedrijventerreinen Noord-Holland Noord. Binnen Wonen is één van de dragers voor het vraaggestuurd bouwen de demografische ontwikkelingen en vormen provinciale bevolkingsprognoses de basis voor de Regionale Actieprogramma's wonen (RAP's) en bijvoorbeeld ook de nieuwe nog vast te stellen Watervisie neemt de veranderingen mee. Demografie is ook een belangrijke bouwsteen voor het Onderzoeksrapport 'Culturele infrastructuur Noord-Holland in beeld' en de demografische veranderingen hebben hun weerslag ook in het beleid gekregen. Kortom, de demografische

⁶ Demografische scenario's of verschillende scenario's binnen de beleidsreactie, dan wel een interactie tussen beiden.

ontwikkelingen zijn op tal van beleidsterreinen een belangrijke bouwsteen voor beleidsontwikkeling.

Van informeren naar inspireren en agenderen

De informatie over de geconstateerde trendbreuken is in toenemende mate wel bekend, het probleem zit vooral in de vertaalslag. Wat betekent dat voor je beleid? Hoe kan je dat duidelijk maken? Wat gebeurt er bijvoorbeeld als je niets doet? De opgave die nu voorligt, is een aanvullende, omdat op een aantal terreinen de trend van groei is veranderd in een dalende trend. Er ligt een verschuiving in de opgave voor, zowel in aandachtsgroepen vanwege de vergrijzing en de ontgroening en een verschuiving in gebiedsbenaderingen vanwege de toenemende verschillen in regio's, waarbij per regio of gebied mogelijk een eigen benadering nodig is. Dat vraagt dus om maatwerk.

Tegelijkertijd signaleren we dat veel gemeenten en maatschappelijke partijen soms nog onvoldoende besef hebben van de grote veranderingen in de samenstelling van de bevolking, of dat er nog te weinig in kansen wordt gedacht, of ze zijn zich wel bewust, maar nog zoekende in de oplossingen om hier vroegtijdig op in te spelen. Daarin staan ze niet alleen. Het Kennisplatform Demografische Transitie⁷ heeft met haar Kennisagenda 2014 (en deed dat in 2013 ook) nationaal inmiddels de belangrijkste onderzoeksvragen geagendeerd. Het idee is dat diverse onderzoeksinstellingen hier mee aan de slag gaan. Want zonder adequaat en anticiperend beleid kunnen deze ontwikkelingen leiden tot leegstand, afname leefbaarheid, waardedaling bestaand vastgoed, onzorgvuldig ruimtegebruik, verlies aan ruimtelijke kwaliteit of financiële problemen (grondexploitatie). Doordat ook de ruimteclaims afnemen ontstaan er ook juist weer kansen voor het genereren van extra kwaliteit.

Wat betreft de bewustwording leert de praktijk dat het beleidsneutraal signaleren van demografische ontwikkelingen ook op weerstand kan stuiten. Acceptatie van ongewenste ontwikkelingen is daarbij een aandachtspunt. Activiteiten als het organiseren van een inspiratiebijeenkomst en/of excursie, inhoudelijk input leveren voor bestaande overlegstructuren of bijeenkomsten, als ook het aanhaken op landelijke ontwikkelingen, zullen binnen de contouren van dit procesplan worden ondernomen om met betrokken partijen in gesprek te gaan om anders te leren kijken, ruimte creëren voor lokale initiatieven, het gevoel van urgentie te krijgen en de onderlinge samenwerking te gaan verbeteren.

Per regio maken we daarvoor op hoofdlijnen inzichtelijk welke veranderingen er verwacht worden. Ter illustratie is in de bijlage voor de regio's de Kop van Noord-Holland, West-Friesland en de regio Alkmaar een overzicht van de meest actuele cijfers en een toelichting over de verwachte doorwerking van de veranderingen opgenomen, en zijn de meest in het oog springende beleidsvragen geformuleerd. Voor iedere regio is deze hand-out beschikbaar. De hand-out vormt de basis voor het verder bespreekbaar maken van de demografische veranderingen en de vraag op welke wijze maatschappelijke partijen, gemeenten en provincie hierin samen kunnen optrekken. Daarbij sluit de provincie zoveel mogelijk aan bij bestaande overlegstructuren en programma's.

Toetsen en evalueren

De provincie kan middels haar RO instrumentarium nagaan of er voldoende rekening gehouden is met de demografische ontwikkelingen in planontwikkeling. Er is een beleidsanalyse in uitvoering om te bezien of in de huidige beleidskaders de demografische veranderingen afdoende worden meegenomen.

⁷ Het Kennisplatform Demografische Transitie is een netwerkorganisatie waarin verschillende organisaties die zich bezig houden met de demografische veranderingen zijn georganiseerd. Het Platform31voert het secretariaat van deze organisatie. (<http://www.vanmeernaarbeter.nl/over-ons>)

Faciliteren

De gesignaleerde ontwikkelingen zijn niet alleen lokaal, maar ook (boven)lokaal en/of regionaal, hierdoor is regionale samenwerking van groot belang. De faciliterende rol van de provincie zou zich daar dus ook op moeten focussen, voor zover ze dat niet al doet. De structuren om samen te werken bestaan vaak al, het is veeleer de vraag hoe deze veranderingen en beleidsreacties daarop, daarin worden meegenomen en afgestemd.

De vervolgvraag die in een later stadium aan de orde zal komen is of, en welke, instrumenten te ontwikkelen zijn om nadere invulling te geven aan de hiervoor gedefinieerde rollen. Ook kan gekeken worden naar eventuele ruimte om vanuit de diverse beleidsterreinen bijvoorbeeld in de rol als opdrachtgever, dan wel langs de lijn van subsidiering, of regelingen bepaalde ontwikkelingen te stimuleren. Voorts kijken we naar welke voorbeelden er in andere provincies te vinden zijn. Naast het ontwikkelen en overdragen van kennis en inzicht (verkenning demografische ontwikkelingen, woningbouwmonitor, symposium), kan de provincie partijen faciliteren in het nemen van de juiste maatregelen, regionale samenwerking stimuleren en nieuwe instrumenten helpen ontwikkelen. Belangrijk is om eerst met de regio te verkennen wat per gebied, dan wel beleidsterrein de beoogde beleidsdoelstellingen zijn, waar er nog kennislacunes zijn of andersoortige vraagstukken om daar vervolgens het meest passende instrumentarium voor in te zetten of op te tuigen. Hiervoor zullen de eerder genoemde excursies en inspiratiebijeenkomst benut worden. Op basis van de input vanuit de regio en betrokkenen zal aan de Staten een concreet voorstel worden gedaan.

Op onder andere de terreinen zorg, welzijn, onderwijs en arbeidsmarkt voeren we als provincie geen actief beleid. Vanuit een algemene rol van de provincie ten aanzien van regionaal beleid (het regionale perspectief) kunnen we ontwikkelingen signaleren. We signaleren de feitelijke ontwikkelingen en de gevolgen die ze hebben op verschillende terreinen. Vanuit verschillende kerntaken (ruimtelijke belangen, economische vitaliteit en leefbaarheid), kunnen we ontwikkelingen op de regionale agenda agenderen. Op het terrein van ruimtelijke ordening (Structuurvisie Noord-Holland 2040) kunnen we ontwikkelingen toetsen. Alleen op het terrein van verkeer en vervoer kunnen we als provincie zelf de regie voeren over de ontwikkelingen. Wel kunnen we signaleren (monitoren), toetsen, evalueren, agenderen en faciliteren. De mate waarin we dat doen zal per beleidsterrein verschillen en hangt samen met kerntaken en verantwoordelijkheden. Schematisch ziet dat er als volgt uit:

6.2 Kort schematisch samengevat:

	Signaleren	Agenderen	Toezicht / toetsen/evalueren	Uitvoeren
Ruimtelijke ordening	X	X	X	x ⁸
Wonen	X	X	X	
Mobiliteit	X	X	X	x
Economie	X	X	X	
Arbeidsmarkt	X	X		
Toerisme en recreatie	X	X		
Zorg en welzijn	X	X		
Cultuur	X	X		

⁸ In geval van inpassingsplannen en gebiedsontwikkeling.

6.3 Planning

Onderdeel	Activiteiten en producten	Wanneer
Signaleren, informeren, toetsen en evalueren	<ul style="list-style-type: none"> • Signaleren en informeren via monitoring en prognoses • Kennisoverdracht (al dan niet op aanvraag) via (digitale) publicaties (o.a. actuele hand-outs) • Advisering: intern en extern presentaties en inhoudelijke bijdragen leveren. • Toetsen is een continu proces waarbij we kijken of bestemmingsplannen van gemeenten voldoen aan onze provinciale belangen uit de Structuurvisie en verordening. • Beleidsanalyse met betrokken sectoren om deze te laten aansluiten op de meest actuele demografische ontwikkelingen. • De nieuwe provinciale prognose en rapportage daarover is voorzien in de zomer 2015. 	Structureel
Inspireren en agenderen	<ul style="list-style-type: none"> • Inspireren en agenderen door bestuurlijke excursie en inspiratiebijeenkomst(en) in de regio Noord-Holland Noord en aanhaking op landelijke en regionale bijeenkomsten en overlegstructuren, of conferenties. • Inspireren en agenderen door excursie en inspiratiebijeenkomst(en) in de regio Noord-Holland Zuid. • Aanhaking op landelijke en regionale bijeenkomsten en overlegstructuren, of conferenties (bijvoorbeeld Kennisplatform Demografische Transitie) 	<p>Januari - zomer 2015</p> <p>April - najaar 2015</p> <p>Structureel</p>
Faciliteren	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van een verkenning naar de mogelijkheden, en wenselijkheden tot facilitering en inzet (nieuwe) instrumenten, op basis van gesprekken met bestuurders van lokale overheden en maatschappelijke organisaties. 	<p>Januari - zomer 2015.</p> <p>We streven er naar een voorstel voor de zomer aan Provinciale Staten voor te leggen.</p>

Bijlage procesplan: Hand-outs per regio in Noord-Holland Noord

Demografische ontwikkelingen Kop van Noord-Holland

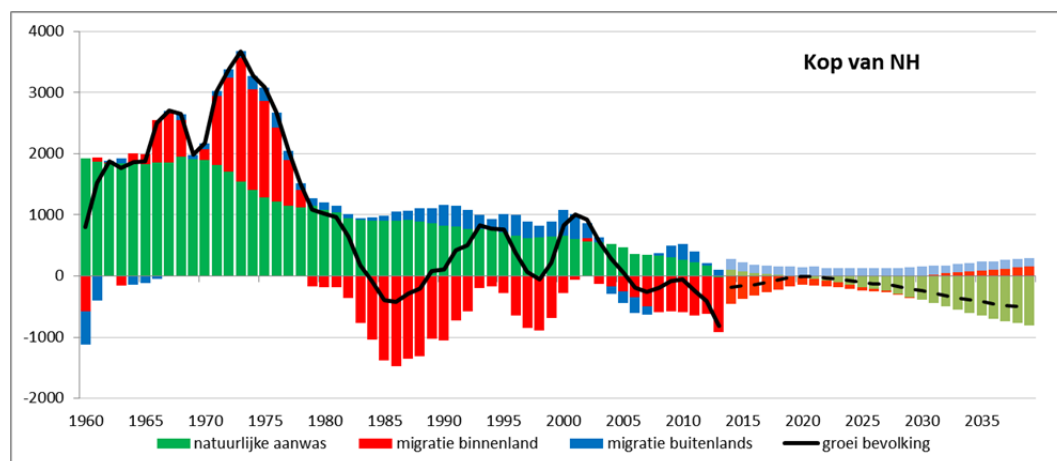
Bevolking 1-1 2014

Den Helder	56.947
Hollands Kroon	47.643
Schagen	46.207
Texel	13.662
Kop van NH	164.459

Begin 2014 heeft de Kop van Noord-Holland 164.500 inwoners, verdeeld over 4 gemeenten. De bevolking in de regio daalt vanaf 2005. Sinds enkele jaren daalt in alle 4 gemeenten de bevolking. Deze daling wordt vooral veroorzaakt door een binnenlands vertrekoverschot. Dit vertrekoverschot wordt onvoldoende gecompenseerd door het geboorteotherschot en door een vestigingsoverschot door buitenlandse migratie. Het geboorteotherschot vertoont (door vergrijzing) een sterk dalende lijn. Deze daling zal door de demografische ontwikkeling een permanent karakter krijgen (in elk geval tot 2040). Het binnenlands vertrekoverschot is overigens geen teken van "leegloop". In bijna alle gemeenten is het vertrek juist relatief laag. Ten opzichte van een 'standaard' niveau van vestiging is juist de vestiging in deze regio laag. Dat duidt erop dat de regio onvoldoende aantrekkingskracht heeft voor vestigers. In 2013 is het vertrekoverschot in ongeveer gelijke mate verdeeld over het noordelijke deel van de provincie (Westfriesland en regio Alkmaar), het zuidelijke deel van de provincie en de rest van Nederland. Over een aantal jaren zien we vooral de vestiging uit Westfriesland afnemen.

Bevolkingsontwikkeling 2010 – heden

	2010 t/m 2013	2013	2014 ¹
Geboorte / sterfteoverschot	223	-24	153
Saldo migratie binnenland	-646	-890	-654
Saldo migratie buitenland	178	98	133
Groei	-245	-816	-368



Het binnenlands vertrekoverschot is groter dan onze prognoses aangaven. Op termijn verwachten we dat door het sterfteoverschot de bevolking steeds verder zal gaan dalen, waardoor in 2040 er 159.000 mensen in de Kop van Noord-Holland zullen wonen.

¹ Geschat cijfer, gebaseerd op de werkelijke groei t/m september 2014 en een raming voor de rest van het jaar.

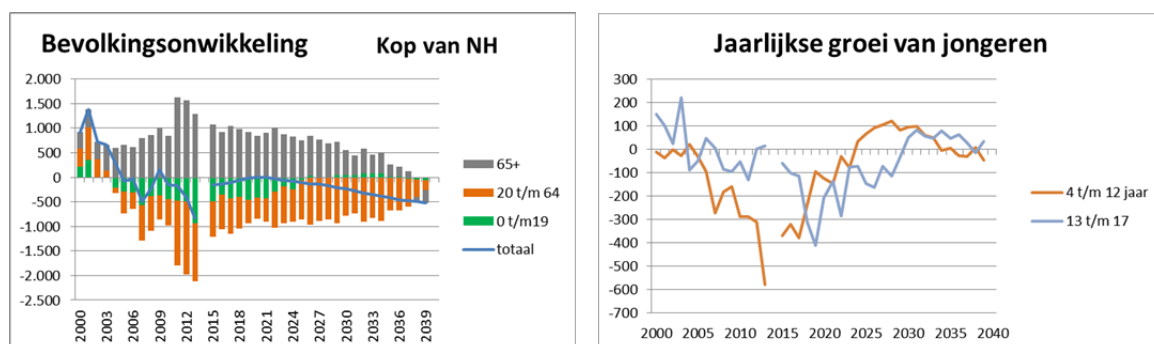
Samenstelling van de bevolking

De belangrijkste demografische ontwikkeling in de regio is echter niet de daling van de bevolking, maar de veranderingen in de samenstelling van de bevolking. Daarbij valt op dit moment vooral de daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs en de daling van de beroepsbevolking op. In 2013 is het aantal leerlingen in het basisonderwijs gedaald met bijna 600. Dat zijn ongeveer 25 klassen. Daarnaast zien we een sterke stijging van het aantal ouderen.

Veranderingen bevolkingssamenstelling

		2010 t/m 2013	2013
Leerlingen basisschool	4 t/m 12 jaar	-296	-579
Leerlingen voortgezet onderwijs	13 t/m 18 jaar	-60	16
Potentiele beroepsbevolking	20 t/m 64 jaar	-1.117	-1.188
Ouderen	> 65 jaar	1.341	1.288
	> 75 jaar	318	463
Totaal		-242	-830

Uit de onderstaande figuur blijkt dat de vergrijzing en de daling van de beroepsbevolking al enige jaren gaande zijn. De ontgroening is gestart na 2000, is op dit moment waarschijnlijk maximaal en zal aanhouden tot ongeveer 2025. De daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs zal uiteraard gevolgd worden door een daling van leerlingen in het voortgezet onderwijs. De daling van de beroepsbevolking en de stijging van de het aantal ouderen houdt nog geruime tijd aan.



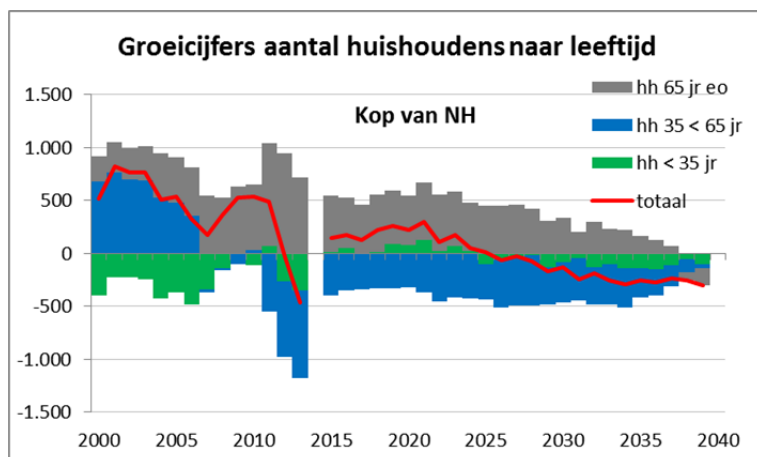
De daling van de potentiële beroepsbevolking leidt niet direct tot een daling van de actieve beroepsbevolking vanwege de sterke stijging van de arbeidsparticipatie. Ondanks deze stijging zal de actieve beroepsbevolking in 2040 waarschijnlijk 10% lager zijn dan nu. Dit is een belangrijk perspectief voor de economische ontwikkeling van de regio. De groei van het aantal ouderen is op dit moment op zijn hoogst (door de piek in de geboortegolf van 1946). Na 2020 zal het aantal mensen ouder dan 75 jaar sterk gaan groeien. Dit is een belangrijk perspectief voor het aanbod van de zorg en voor de huisvesting.

Deze ontwikkelingen in de samenstelling van de bevolking hebben ook hun weerslag op de huishoudens en daarmee op de woningbehoefte. Opvallend gegeven is de daling van het aantal huishoudens in 2013. Deze daling was niet verwacht, en heeft waarschijnlijk ook te maken met een verandering in de definitie die het CBS daarvoor hanteert.

Vanaf 2005 zien we een daling van het aantal jonge huishoudens (tot 35 jaar) en sinds kort vooral een daling van het aantal huishoudens tussen 35 en 65 jaar, de traditionele gezinshuishoudens. Tegelijkertijd neemt het aantal oudere huishoudens sterk toe. Deze ontwikkeling zullen de komende decennia nog aanhouden. Ze vergen o.a. een sterke heroriëntatie op het woningbouwbeleid.

Veranderingen huishoudens

	2010 t/m 2012	2013
Huishoudens tot 35 jaar	-104	-347
huishoudens 35 tot 65 jaar	-413	-833
huishoudens 65 jaar en ouder	847	717
Totaal	330	-463



Effecten van de demografische ontwikkelingen op een aantal beleidsterreinen:

- De ontgroening leidt in de komende jaren tot een sterke afname van het aantal leerlingen in het basisonderwijs. Dit is een urgent probleem, en leidt mogelijk tot sluiting van een aantal 'laatste scholen' in kleine kernen, en tast daarmee de leefbaarheid aan. Op termijn heeft dit effect op het aantal leerlingen in het basisonderwijs, en daarmee ook op de groei, in dit geval daling, van de beroepsbevolking.
- De ontgroening en vergrijzing hebben effecten op het voorzieningenniveau op veel terreinen, van detailhandel tot sport. Er is nog geen sprake van een sterke daling van de bevolking, maar wel van een verschuiving in de vraag.
- De vraag naar uitbreiding van de voorraad neemt langzaam af. Opvallend is de daling van het aantal huishoudens in de afgelopen 2 jaar. Dit beschouwen we voorlopig als een incident. Er is wel een sterke groei van het aantal oudere huishoudens, met de specifieke wensen die ze aan hun woning en woonomgeving stellen.
- De woningbouw, en in het algemeen de ruimtelijke ordening, zal meer gericht moeten zijn op de verbetering van de kwaliteit, dan op de uitbreiding van de voorraad. Nieuwbouwplannen zullen mogelijk gekoppeld moeten worden aan de effecten die ze hebben op de bestaande voorraad. Belangrijk daarbij is het voorkomen van waardedaling.
- Het aanbod van zorg zal aandacht vergen in een sterk vergrijzende regio in combinatie met ontwikkelingen in de zorg zelf (decentralisatie, extramuralisering, langer zelfstandig blijven wonen).

Demografische ontwikkelingen Westfriesland

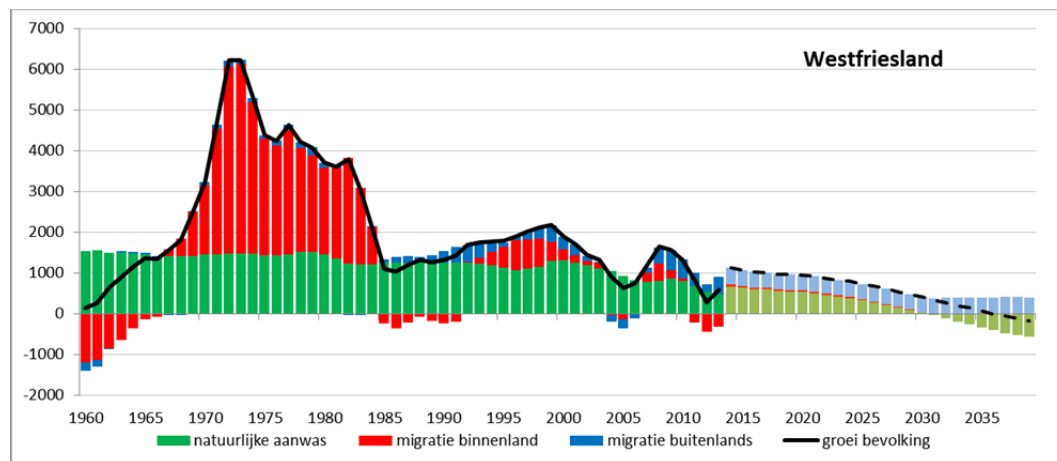
Bevolking 1-1 2014

Drechterland	19.250
Enkhuizen	18.376
Hoorn	71.703
Koggenland	22.485
Medemblik	43.320
Opmeer	11.368
Stede Broec	21.485
Westfriesland	207.987

De regio Westfriesland heeft op 1 januari 2014 bijna 208.000 inwoners, verdeeld over 7 gemeenten. De regio is in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw sterk gegroeid door het groeikernenbeleid. Na 1985 is de groei sterk afgenomen. Destijds werd de groei sterk bepaald door het vestigingsoverschot vanuit het zuiden van de provincie. Na 1985 is het geboorteoverschot de belangrijkste factor in de groei van de bevolking. Dit geboorteoverschot wordt door de vergrijzing steeds kleiner: het aantal geboorten neemt af en de sterfte neemt toe. Vanaf 2010 is het vertrek uit de regio naar overig Nederland groter dan de vestiging naar de regio. Dat vertrekoverschot is overigens nog relatief klein en ontstaat vooral omdat de vestiging naar de regio relatief laag is. Gedetailleerder analyse leert dat vooral de vestiging uit het noordelijk deel van de MRA (Zaanstad / Waterland) afneemt.

Bevolkingsontwikkeling 2010 – heden, gemiddeld p.j.

	2010 t/m 2013	2013	2014 ²
Geboorte / sterfteoverschot	691	470	477
Saldo migratie binnenland	-205	-312	-429
saldo migratie buitenland	326	429	428
Groei	812	587	476



De groei van de bevolking is door dat kleine vertrekoverschot in de afgelopen iets sterker afgenomen dan verwacht. Op termijn zal de bevolkingsgroei verder afnemen door het steeds kleiner wordende geboorteoverschot.

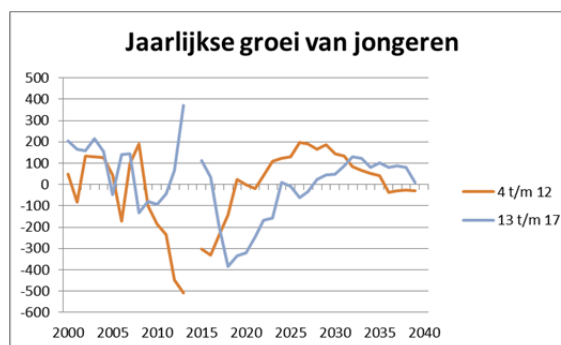
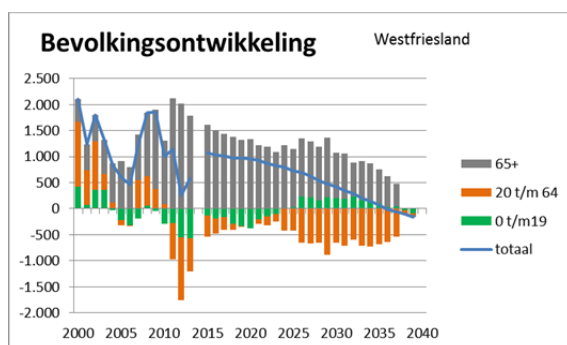
² Geschat cijfer, gebaseerd op de werkelijke groei t/m september 2014 en een raming voor de rest van het jaar.

Samenstelling van de bevolking

Er zijn aanzienlijke verschuivingen in de samenstelling van de bevolking. In de afgelopen jaren zien we een sterke daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs, een daling van de potentiële beroepsbevolking en een sterke toename van het aantal ouderen. Uit onderstaand figuur blijkt dat vooral de sterke stijging en de daling van de potentiële beroepsbevolking nog geruime tijd zal aanhouden.

- De daling in het aantal leerlingen is in 2013 waarschijnlijk wel de maximale daling, maar dat betekent we een afname van ongeveer 25 klassen van een basisschool in één jaar tijd. Tot 2020 zal het aantal leerlingen nog blijven dalen.
- Op dit moment stijgt nog het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs, maar de ontwikkelingen in het basisonderwijs leiden natuurlijk ook tot vergelijkbare ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs.

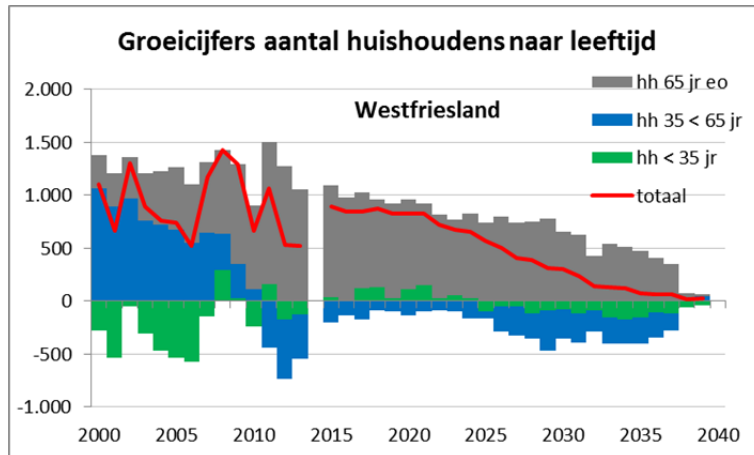
		2010 t/m 2013	2013
Leerlingen basisschool	4 t/m 12 jaar	-290	-507
Leerlingen voortgezet onderwijs	13 t/m 18 jaar	-24	372
Potentiële beroepsbevolking	20 t/m 64 jaar	-609	-640
Ouderen	> 65 jaar	1.787	1.791
	> 75 jaar	338	481
Totaal		804	581



- De potentiële beroepsbevolking daalt vanaf 2010. Dit leidt niet direct tot een daling van de actieve beroepsbevolking omdat er tegelijkertijd een sterke stijging is van de arbeidsparticipatie, een autonome stijging en door de stijging van de pensioenleeftijd. Bij de huidige ontwikkeling in de arbeidsparticipatie zal de actieve beroepsbevolking nog licht stijgen tot 2025 (2-3%), en daarna gaan dalen. Vanuit dit perspectief zal gekeken moeten worden naar de economische perspectieven van de regio, en naar de traditionele groeidoelstellingen in termen van werkgelegenheidsgroei.
- Het aantal ouderen is al sterk toegenomen. Dat zal de komende 25 jaar aanhouden. Omdat op dit moment vooral de mensen die in de geboortegolfperiode zijn geboren 65 jaar worden, groeit vooral de groep tussen 65 en 75 jaar. Na 2020 zal ook de groep daarboven sterk gaan toenemen. Vooral deze groep zal een groter beroep op zorgfaciliteiten doen, en meer behoefte hebben aan specifieke voorzieningen in of rond de woning.

De ontgroening en vergrijzing van de bevolking hebben uiteraard ook gevolgen voor aantal en samenstelling van het aantal huishoudens. Het aantal huishoudens blijft nog wel enige tijd toenemen.

	2010 t/m 2012 (gemiddeld per jaar)	2013
Huishoudens tot 35 jaar	-88	-124
Huishoudens 35 tot 65 jaar	-294	-417
Huishoudens 65 jaar en ouder	1.136	1.058
Totaal	754	517



Ook hier zien we in de afgelopen jaren al een afname van het aantal jonge huishoudens, sinds kort ook een afname van het aantal huishoudens tussen 35 en 65 jaar, de traditionele gezinshuishoudens. De groei van het aantal oudere huishoudens overtreft al enige jaren de totale groei. Dat zal de komende decennia zo blijven. Deze ontwikkelingen hebben directe invloed op de vraag naar woningen, en daarmee op het nieuwbouwbeleid. Deze cijfers kunnen niet rechtstreeks vertaald worden naar een nieuwbouwprogramma omdat de meeste ouderen die de groeicijfers bepalen al een woning hebben en liever niet willen verhuizen. De traditionele doelgroep voor nieuwe woningen zijn de gezinnen met kinderen die nog een stap in een wooncarrière willen maken. Deze groep zal in omvang afnemen. De nieuwbouw zal door de toename van het aantal ouderen in de totale woningbehoefte en de afname van het aantal gezinnen in strategisch opzicht een ander karakter moeten krijgen en bijvoorbeeld meer worden gericht op de kwaliteitsverbetering van de bestaande omgeving en de veranderende kwaliteitsvraag van bewoners.

Effecten van de demografische ontwikkelingen op een aantal beleidsterreinen:

- De ontgroening leidt op dit moment tot een sterke afname van het aantal basisschoolleerlingen en daarmee tot de waarschijnlijke sluiting van een aantal scholen. In een regio met veel kleine kernen komt daarmee mogelijk de laatste basisschool te vervallen. Daarmee kan de leefbaarheid in kleine kernen ter discussie staan. Belangrijk in die gevallen wordt de vraag hoe gezien deze ontwikkelingen toch goed kwalitatief onderwijs kan worden geboden. Op niet al te lange termijn zal dit ook effecten hebben op het voortgezet onderwijs.
- De ontgroening en vergrijzing van de regio zal vooral in kleinere kernen gevolgen hebben voor het voorzieningenniveau. De vraag naar een aantal voorzieningen zal afnemen of door vergrijzing in ieder geval van karakter veranderen. Daarbij gaat het o.a. om detailhandelsvoorzieningen, zorgvoorzieningen, onderwijs, sociaal culturele voorzieningen en sport.
- De vraag naar meer woningen neemt langzamerhand af. Belangrijk daarbij is dat het aantal gezinnen met kinderen niet meer groeit. Dat betekent niet automatisch dat de nieuwbouw zou moeten afnemen, maar die zou wel meer gepaard moeten gaan met een beeld over de verbetering van de gewenste woonkwaliteit in de bestaande voorraad.

- Door de daling van de (potentiele) beroepsbevolking is werkgelegenheidsgroei niet meer vanzelfsprekend. Dat noodzaakt een herbezinning op de economische vitaliteit van de regio. Het zorgt er ook voor dat er minder ruimte voor bedrijven dan voorheen nodig is.
- De niet meer groeiende of afnemende beroepsbevolking, de waarschijnlijke groei van de vraag naar arbeid in de zorg leiden mogelijk tot een krappe arbeidsmarkt. Bij toenemende schaarste is het noodzakelijk om de beschikbare arbeidskrachten zo goed mogelijk te benutten. Scholing, en afstemming van scholing op de regionale arbeidsmarkt zijn dan van belang.
- De afnemende ruimtevrage voor nieuwbouwlocaties voor woningen en bedrijven, en het toenemend belang van de kwaliteit van de bestaande kernen vergen aanpassingen aan het ruimtelijke ordeningskader.
- De aandacht voor de kwaliteit van de woonomgeving biedt kansen voor cultuurhistorie en toerisme.
- De sterke vergrijzing zal, vooral als het aantal mensen boven de 75 jaar sterk gaat groeien, tot een herbezinning op het aanbod van zorg in de regio moeten leiden. Met de huidige reorganisatie van de zorg en de extramuralisering leidt dit tot een extra opgave.

Demografische ontwikkelingen regio Alkmaar

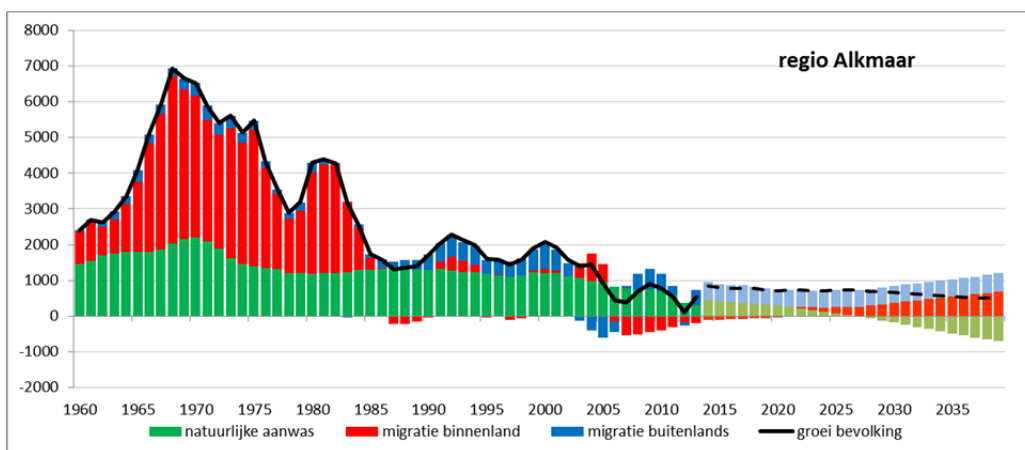
Bevolking 1-1 2014

Alkmaar	94.866
Bergen	30.076
Castricum	34.288
Graft-de Rijk	6.452
Heerhugowaard	53.307
Heiloo	22.636
Langedijk	26.935
Schermer	5.539
Regio Alkmaar	274.099

De regio Alkmaar heeft 274.000 inwoners, verdeeld over 8 gemeenten. Alkmaar is de grootste gemeente, en zal na de samenvoeging met de gemeenten Graft- de Rijk en Schermer meer dan 106.000 inwoners hebben. De regio heeft in het verleden een sterke groei gekend, zowel door de autonome suburbanisatie vanaf 1960, als het groeikernenbeleid vanaf begin 1970. Die periode heeft ook effect gehad op de samenstelling van de bevolking. De groei van de bevolking is nu afgenomen. Vanaf 2005 zien we de effecten van de re-urbanisatie, dat zich uit in een vertrekoverschot. Het geboorteotherschot neemt heel geleidelijk, maar wel zeker af. De regio heeft op dit moment vooral een vertrekoverschot met de Amsterdam, en verder vooral grotere steden buiten Noord-Holland.

Bevolkingsontwikkeling 2010 - heden

	2010 t/m 2013	2013	2014* ³
Geboorte / sterfteoverschot	588	294	420
Saldo migratie binnenland	-301	-194	-230
Saldo migratie buitenland	251	435	480
Groei	538	535	670



Op de langer termijn zal het geboorteotherschot omslaan in een sterfteoverschot. De druk op de woningmarkt in het zuiden van de provincie zal in combinatie met de vergrijzing in sommige delen van de regio Alkmaar en de voorgenomen woningbouwplannen leiden tot een licht herstel van het binnenlands vestigingsotherschot,

³ Geschat cijfer, gebaseerd op de werkelijke groei t/m september 2014 en een raming voor de rest van het jaar.

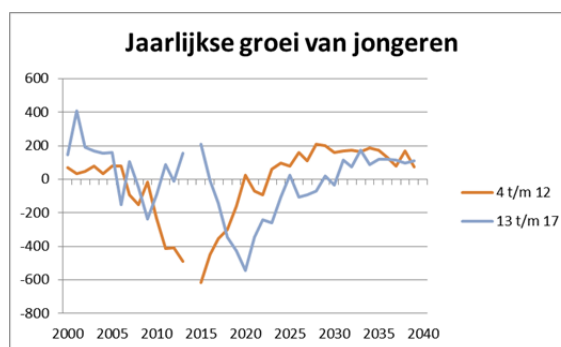
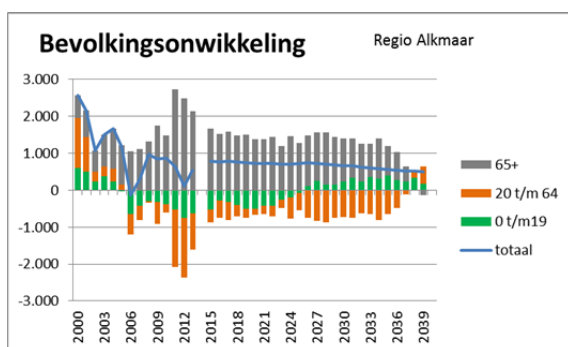
vooral vanuit het zuiden van de provincie. Naar de huidige inzichten zal de bevolking in ieder geval niet voor 2040 afnemen.

Samenstelling van de bevolking

Met steeds groeiende bevolking zien we ook verschuivingen in de samenstelling van de bevolking. Ook in de regio Alkmaar zien we de sterke daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs, de daling van de potentiële beroepsbevolking en de sterke vergrijzing. De ontgroening heeft ook hier een tijdelijk karakter, maar de problematiek van de daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs is wel urgent (uitgaande van een gemiddelde klassengrootte betreft dit in 2013 dit ongeveer 20 klassen). Op dit moment groeit de actieve beroepsbevolking nog door de stijging van de arbeidsparticipatie, maar in 2040 is de omvang mogelijk iets lager dan de huidige omvang.

Veranderingen bevolkingssamenstelling

		2010 t/m 2013	2013
Leerlingen basisschool	4 t/m 12 jaar	-350	-491
Leerlingen voortgezet onderwijs	13 t/m 18 jaar	-3	156
Potentiele beroepsbevolking	20 t/m 64 jaar	-1.128	-981
Ouderen	> 65 jaar	2.225	2.144
	> 75 jaar	620	681
Totaal		542	543

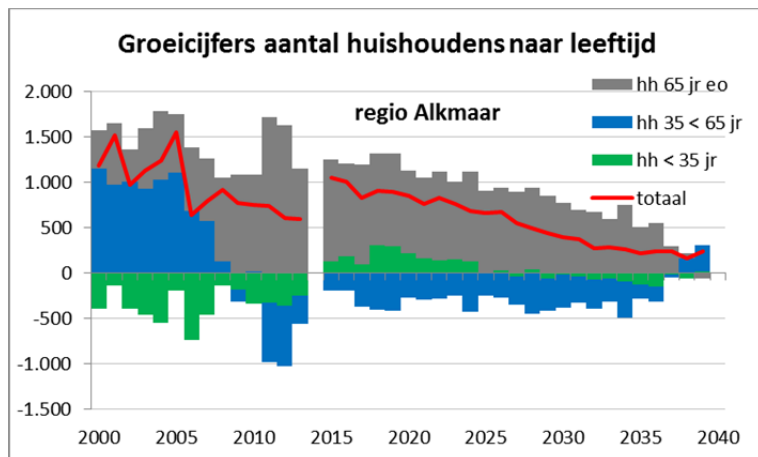


De vergrijzing is de dominante ontwikkeling in de samenstelling van de bevolking. Dat vindt ook zijn weerslag in de veranderingen in de huishoudenssamenstelling in de regio. Er is in de afgelopen jaren al een afname van het aantal huishoudens jonger dan 35 jaar en ook tussen 35 en 65 jaar.

Veranderingen huishoudens

	2010 t/m 2012	2013
Huishoudens tot 35 jaar	-338	-247
Huishoudens 35 tot 65 jaar	-431	-311
Huishoudens 65 jaar en ouder	1.470	1.156
Totaal	700	598

Deze sterke vergrijzing bij de huishoudens zal in de komende decennia aanhouden. Binnenkort zal het aantal jonge huishoudens weer heel licht toenemen. De leeftijdscategorie waarin vooral de gezinshuishoudens met kinderen zitten zal in de komende jaren in omvang blijven afnemen. Dat betekent dat de groei van het aantal huishoudens vooral zal plaats vinden in een categorie die heel weinig wil verhuizen, en (zeker op termijn) aanpassingen zal moeten doen aan de woning.



Effecten van de demografische ontwikkelingen op verschillende beleidsterreinen:

- Er is nog steeds een aanzienlijke relatie tussen de regio Alkmaar en de regio Amsterdam. Deze relatie is wel veel minder dan 40 jaar geleden. In de ruimtelijke en economische ontwikkeling van de regio Alkmaar zou de relatie met de regio Amsterdam een belangrijke meerwaarde kunnen vormen.
- De sterke daling van het aantal leerlingen in het basisonderwijs leidt tot mogelijke sluiting van een aantal scholen. Daarbij zal moeten worden bekeken op dit lokaal niet leidt tot de sluiting van de laatste basisschool in een kleine kern.
- De vraag naar woningen neemt geleidelijk af, en binnen de verschillende segmenten woningvragers zien we een sterke verschuiving naar de oudere huishoudens. Dit heeft effect op veranderingen in locatie en aard van de woningen, en de rol van de doorstroming in het nieuwbouw- of woningmarktbeleid. Het effect van nieuwbouw op de bestaande woningvoorraad wordt belangrijker.
- De potentiële beroepsbevolking daalt, en zal leiden tot een bijna stabiele omvang van de beroepsbevolking. Dat betekent dat werkgelegenheidsgroei niet vanzelfsprekend is. Dat is een belangrijke component voor de economische ontwikkeling van de regio.
- De sterke vergrijzing zal, vooral als het aantal mensen boven de 75 jaar sterk gaat groeien, tot een herbezinning op het aanbod van zorg in de regio moeten leiden. Met de huidige reorganisatie van de zorg en de extramuralisering leidt dit tot een extra opgave.

Binnen de regio zijn er grote verschillen in ontwikkeling tussen:

- Alkmaar, waar de demografische ontwikkeling nog steeds onder invloed staat van het groeikernenbeleid in de jaren 1970 – 1985,
- De kunstgemeenten Castricum, Heiloo, Bergen. Deze gemeenten hebben een meer suburbaan karakter, met een meer vergrijsde bevolking. Hier ontstaat op termijn door vergrijzing op de woningmarkt ruimte in de bestaande woningvoorraad die mogelijk aantrekkelijk is voor vestiging vanuit het zuiden van de provincie.
- De gemeenten Heerhugowaard en Langedijk, die ook gekenmerkt worden door wisselende perioden van sterke groei door woningbouw.

Deze verschillen zijn belangrijk voor de regionale samenwerking.